

LIMES

PLUS

JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES

**KULTURA INOVATIVNOSTI,
ODGOVORNOSTI
I PRAVIČNOSTI**

DEO III

KA BLAGOSTANJU U KULTURI

FINANSIJSKE INOVACIJE U KULTURI: KA ODGOVORNOM I PRAVIČNOM FINANSIRANJU

*Hristina Mikić¹
Fakultet za menadžment
Univerzitet Metropolitan
Beograd, Srbija*

Sažetak. Ovaj rad bavi se genezom finansiranja kulture i umetnosti i novim pristupima, praksama i načelima u ovoj oblasti. U prvom delu rada daje se kratka istorijska retrospektiva finansiranja umetnosti i kulture, s posebnim fokusom na njegove karakteristike. U drugom delu rada objašnjavaju se osnovne karakteristike i prakse javnog i privatnog finansiranja, ali i modeli udruživanja sredstava za finansiranje kulture. Treći deo rada posvećen je konceptu odgovornog finansiranja, njegovim načelima i finansijskim inovacijama u kulturi na sistemskom nivou.

Ključne reči: odgovorno finansiranje, kreativni sektor, ekonomika kulture, transparentnost, pravičnost

¹ hristina.mikic@metropolitan.ac.rs.

KRATKA RETROSPEKTIVA FINANSIJSKIH PRAKSI U KULTURI I UMETNOSTI

Od najdavnijih vremena finansiranje umetnosti i kulture zaokupira pažnju donosilaca odluka, praktičara i umetnika. U istorijskoj perspektivi pitanja izbora modela i praksi finansiranja kulture prošla su kroz različite faze. Prva promišljanja o ovoj temi bila su posvećena pokroviteljstvu nad umetničkim stvaralaštvom. Takve teme bile su od značaja za vladare i državne strukture, koji su se trudili da obezbede osnovne potrebe javnog i vladarskog života, a čin pokroviteljstva očekivao se i od građana. Pojava finansijske prakse u umetnosti vezuje se još za Mesopotamiju i sistem plaćanja žitaricama, mineralima i srebrom. Finansijska pravila i obrasci ponašanja bili su uspostavljeni i uređeni Hamurabijevim zakonikom, u kojem se na umetnički rad gledalo kao na svaki drugi posao i kojim se garantovala minimalna zarada u vidu malih svota srebra za vešte umetnike i grnčare (Rositani 2017). Umetnički predmeti predstavljali su finansijske dragocenosti i potvrdu ekonomskih i društvenih pozicija moći i slave. Kraljevska i sveštenička vlast bili su glavni izvor finansiranja umetnosti i zanata, između kojih se nije pravila nikakva razlika, a veruje se da su sveštenici bili prvi pokrovitelji umetnosti koji su redovno zapošljavali umetnike i davali im narudžbine (Hauzer 1962, 24, 48). Umetnost u funkciji vlasti i moći omogućavala je kanonizovanje umetničkih disciplina, a razvijen sistem zanata, knjigovodstva i kreditiranja pružao je osnov za složenije obavljanje poslova u ovoj oblasti.

U antičkom dobu umetnost je i dalje bila oblast državnih poslova. Najveći kupac umetničkih dela bila je država, a mnogi izvori govore da ekonomski položaj umetnika nije bio zadovoljavajući (Hauzer 1962: 112). Javljaju se prvi oblici sponzorisanja umetnosti i kulturnih dešavanja u obliku zakonski određenih davanja bogatih građana, čiji se novac koristio za finansiranje velikih takmičenja i javnih svečanosti. Za mnoge građane plaćanje ove javne dažbine bila je izuzetna čast, pa su neki to radili i

dobrovoljno (Kissoudi 2005). Periklovo doba donosi velika pokroviteljstva u umetnosti, književnosti i nauci, ali i prvi javni oblik finansiranja kulture u vidu tzv. theorikona (*το θεωρικον, κυ. Χρημα*). S obzirom na to da je pozorište imalo veliku društvenu ulogu, „pozorišni novac” predstavljao je neku vrstu javne subvencije (u protivvrednosti 1/6 drahme, tj. 2 obole), koja se iz fondova nastalih ratnim prisvajanjem dodeljivala siromašnijim atinskim građanima da bi prisustvovali teatarskim izvođenjima (Index Ancient Greek Life, 2023). S druge strane, pisci grčkih tragedija dobijali su stipendije za nova izvođenja svojih drama, pri čemu su bogati građani u vidu dobroćinih priloga pokrivali njihove produkcijske troškove (Mikić 2011). Zabeleženo je da je tek s dolaskom na vlast Aleksandra Velikog došlo do ekspanzije umetnosti (Hauzer 1962). Promovisanje kulta ličnosti u umetnosti i među aristokratijom dovelo je do povećanja tražnje za umetničkim delima, ali i podizanja njihove ekonomske vrednosti. Finansiranje kulture doživelo je veliki uzlet zahvaljujući Gaju Kliniju Meceni, koji se smatra idejnim tvorcem dobroćinih davanja u umetnosti i po kojem se i danas nazivaju veliki pokrovitelji umetnosti (mecene). Okupljajući rimske književnike, Mecena je krugu umetnika obezbeđivao finansijsku podršku i pravnu zaštitu i svojim primerom postajao uzor pripadnicima viših slojeva za angažman u umetnosti.

U srednjem veku religijski centri postaju glavni izvori finansiranja kulture, a širenje umetnosti odvija se kroz manastire, samostane i crkve. Reformacija u Engleskoj oduzima imovinu i zemljište crkvama i manastirima i ograničava njihovu ekonomsku moć. Stvara se nova klasa preduzetnika, zemljoposjednika i buržoazije. Pojedini autori navode da su ovi događaji doveli do paralisanja trgovine u umetnosti i umetničke delatnosti (Goodwin 2006). Posebno su interesantna dva procesa, jedan je sekularizacija samostana, gde su oduzete sve umetnine, umetnički radovi i dragocenosti, koji su pripali kralju, a samostani raspušteni; drugi je promena crkvenog izražavanja u vidu vizuelnih biblijskih priča, koje su do tada bile veoma popularne i koje su umetnicima stvarale nove ekonomske mogućnosti za rad.

Period renesanse donosi preporod u umetnosti i pojavu umetničkog tržišta kao novog vida finansiranja. Umetnička dela postaju tražena kao specifična imovina, te u umetnička dostignuća ne ulažu samo pokrovitelji odnosno država. Pojavljuju se prva institucionalizovana umetnička tržišta i specijalizuju poslovi trgovine umetničkim delima. De Marchi i Van Miegroet (2006) navode da se sekundarna trgovina umetničkim delima pojavljuje početkom 17. veka u Amsterdamu, krajem istog veka u Londonu, a u prvoj polovini 18. veka u Parizu. Daljem razvoju umetničkog tržišta i finansiranju umetnosti doprinele su javne prodaje umetničkih dela, njihova katalogizacija, javno nadmetanje, vrednovanje i popularisanje određenih umetničkih trendova i mode. Industrijska revolucija i rast međunarodne trgovine stvorili su nove preduslove za finansiranje umetnosti.

Francuska revolucija promenila je način finansiranja umetnosti i kulture, raskidajući njihove prethodne veze isključivo s dvorom i buržoazijom. Država dobija primat i najveću odgovornost za kulturu, u duhu proklamovanih građanskih jednakosti. Tako „sistem finansiranja kulture prelazi iz sfere privatnog u sferu javnog; a osnovni princip finansiranja namesto individualne participacije zamenjuje princip solidarnosti i pravičnosti raspodele javnih rashoda” (Mikić 2011). Privatni sektor postaje izvor dopunskog finansiranja, na koje se nije uvek gledalo blagonaklono.

Savremeno doba donosi raznolikost izvora finansiranja kulture, ali i njegove drugačije principe. Do kraja 70-ih godina prošlog veka najveća pažnja posvećivana je diverzifikaciji izvora finansiranja kulture, što se podudara s tadašnjim trendovima megaprojekata u kulturi, velikih sponzoriranih prestižnih poduhvata ustanova u kulturi i sa shvatanjem da nova generacija korporativnih donatora i sponzora može da nadomesti nedostajuća javna sredstva. Umetnost i kultura finansiraju se u velikoj meri i državnim sredstvima, pri čemu se ne isključuju ni kreditno zaduživanje, izdavanje obveznica i slično. Iz 90-ih godina prošlog veka interesantan je primer GLS Gemeinschafts, banke, koja je pomogla kreiranje specifičnog finansijskog instrumenta – filharmonijskih štednih obveznica Nemačkog

orkestra mladih filharmoničara. Ovaj orkestar je za potrebe finansiranja svog rada emitovao štedne obveznice u vrednosti 30% svog godišnjeg budžeta. Pojedinačne obveznice iznosile su minimum 500 evra, s rokom dospeća na četiri godine i godišnjom kamatom od 3,25 odsto. Kamata se nije isplaćivala vlasnicima obveznica, već se po odbitku poreza dodeljivala kao donacija (Sattar and Ramsden 2000, 19).

Taj period karakterišu intenzivne diskusije o finansiranju kulture na međunarodnom nivou koje tragaju za novim modelima njenog mešovitog (privatno-javnog) finansiranja. Krajem 70-ih godina, sa uzletom i popularnošću savremene umetnosti, pojavljuju se privatne i korporativne fondacije i investicioni fondovi kao novi akteri umetničkog sistema. To dovodi do popularizacije umetnosti i kulture kao lukrativne oblasti za investiranje. Mere se stope prinosa na umetnička dela, specijalizaciju se poslovi i save-todavstvo u ovoj oblasti. Umetnička dela tako od predmeta hedonizma i ličnih preferencija postaju alternativna investiciona imovina.

Ubrzani ekonomski rast tokom 80-ih godina donosi nove investitore i filantrope u umetnosti i kulturi. Kompanije i pojedinci restrukturiraju imovinske portfolije u korist kupovine umetničkih dela. Ove tendencije najbolje oslikava prodaja Van Gogovih *Suncokreta* 1986. godine, čija se vrednost petostruko uvećala samo na osnovu dve telefonske ponude koje su se desile za četiri minuta i 20 sekundi (Clines 1987).

Već krajem 90-ih javljaju se mnogi kulturološki pokreti koji kritikuju ovakve vidove finansiranja kulture, njenu spektakularizaciju, svodenje na marketinške događaje i finansijalizaciju (v. više: Bradfield, M. *et al.* 2021). Ograničeni kapaciteti države u inovativnom pronalaženju adekvatnih načina finansiranja kulture i sve kompleksnije okruženje u kojem se odvijaju kulturne i umetničke delatnosti utiču na promene u javnom finansiranju. Fokus se stavlja na racionalizaciju i optimizaciju troškova, uvodi se set novih principa u finansiranje kulture, poput odgovornog finansiranja, stvaranja najbolje vrednosti za novac (*Best value for money*), transparentnosti, a u novije vreme i održivosti i pravičnosti. Novi oblici stvaranja kreativnog

sadržaja i afirmacija kreativnih industrija uvode u oblast finansiranja kreativnog sektora vlasnike rizičnog kapitala, alternativne investicione fondove i biznis anđele. Istraživanje Rockefeller Philantroy Advisors identifikovalo je 107 investicionih fondova usmerenih na društveno investiranje, sa ulaganjem oko 60 milijardi dolara godišnje u projekte kreativne ekonomije (Upstars Co-Lab, 2018).

IZMEĐU PRIVATNOG I JAVNOG FINANSIRANJA KREATIVNOG SEKTORA

Sve veća usmerenost društva na pitanja održivog razvoja i smanjenja negativnih eksternalija koje ekonomski rast i razvoj imaju na društveno blagostanje dovela je do pojave novih pristupa sagledavanju uspešnosti ekonomskih aktivnosti. Ne samo da se rast i razvoj preispituju kroz novu prizmu pozitivnih i negativnih društvenih koristi već polako (ali sigurno) sve ekonomske odluke i svi ekonomski poduhvati bivaju evaluirani kroz nove pristupe za procenu vrednosti i rizika.

Finansiranje kreativnog sektora obuhvata modele i prakse obezbeđivanja ekonomskih (prvenstveno) finansijskih resursa, njihovu alokaciju i trošenje za realizaciju određenih aktivnosti u kreativnom sektoru. Sam termin finansiranje vodi poreklo od latinske reči *finantio*, *finanancio* koja označava plaćanje, a u savremenom značenju njime se opisuje novac ili drugi likvidni resursi država, preduzeća, pojedinaca ili grupa; sistem koji obuhvata platni promet, davanje kredita ili bankarskih olakšica (Merriam-Webster Dictionary, 2023). Finansije su najstarija ekonomska disciplina, koja se prvo razvijala u vidu jednostavnih računovodstvenih poslova evidentiranja prihoda i rashoda, potom kao filozofsko razmišljanje o finansijama, pre svega, države. Kasnije se usled dinamičnog razvoja ekonomije i industrijske revolucije pojavljuju različite srodne (i specijalizovane) oblasti – korporativne finansije (finansiranje korporativnih organizacija), preduzetničke finansije (finansiranje preduzetničkih poduhvata), bankarske

finansije (finansiranje banka i njihovih kreditnih i depozitnih poslova) itd. Finansiranje se sastoji od nekoliko elemenata: subjekta koji finansira, finansijskih odnosa i predmeta finansiranja. Za finansiranje se često kaže da je to umetnost korišćenja novca (ili „nauka” o novcu), pa se ono može shvatiti, između ostalog, i kao upravljanje novčanim sredstvima. Osnovni princip finansija je interes (privatni, javni, opšti, zajednički) i možemo razlikovati javne (državne finansije) ili privatne finansije (privatnih fizičkih i pravnih subjekata), kao i makrosistem finansiranja kulture (na nivou sistema) i mikrofinansije u kulturi (na nivou pojedinačnih projekata ili organizacija).

Kod privatnih finansija u kulturi reč je o privatnim licima, koja donose odluku o pribavljanju, upravljanju, alokaciji i trošenju sopstvenih sredstava u skladu s procenom finansijske situacije i prioritetima. OECD (2022) razlikuje privatno (nenamensko) i filantropsko (namensko) finansiranje kulture, ističući da su partnerstva privatnog, civilnog i javnog sektora srž nastanka novih finansijskih eko-sistema za kulturu, usklađivanje njihovih interesa i prioriteta. Time se postiže sinergetski efekat na finansiranje kulture. O tome, na primer, svedoči program „Kreativna Engleska”, čiji investicioni portfolio pokazuje da je na svaku funtu javnih ulaganja generisano četiri funte eksternog kapitala, pretežno iz privatnih komercijalnih izvora (Good Economy, 2018). Korporativna privatna sredstva mogu se ulagati na različite načine, ali je u njihovoj osnovi podrška široj društvenoj misiji kulture. Promethea je belgijska organizacija koja upravlja sponzorskim fondovima šest različitih kompanija (Promethea, 2023), sa ciljem da što efikasnije finansira projekte koji unapređuju kulturni život.

Kod javnog finansiranja imamo različite kolektivne interese koji utiču na finansijske odluke u kulturi. Tako možemo govoriti o finansiranju opšteg interesa u kulturi (kada se finansijske odluke donose tako da se njima troše sredstva koja zadovoljavaju potrebe svih građana u kulturi na jednoj teritoriji, a koje nisu uslovljene zajedničkim kulturnim vrednostima), finansiranju javnog interesa (kada se donose odluke u kreativnom sektoru

u skladu s političkim prioritetima vladajuće većine) i finansiranju zajedničkog interesa (kada se donose odluke o finansiranju zajedničkih potreba i zajedničkih dobara u kulturi određene grupe koja deli iste vrednosti). Ove poslednje se u skorije vreme označavaju anglosaksonskim terminom *commons*, što nije ništa drugo nego automatski preuzet anglicizam u srpskom jeziku. Kada sredstva potiču iz javnih izvora i država odlučuje o finansijskim prioritetima, takve odluke su uglavnom kolektivne. Ako pojedinac na javnoj funkciji odlučuje o finansiranju kulture, takve prakse nazivaju se diskreciono finansiranje. Ono označava odlučivanje po slobodnoj proceni i bez obrazloženja koje se zahteva za druge slične odluke. Diskreciono odlučivanje postoji u većoj ili manjoj meri u oblasti kulture i ono ne proizvodi štetne posledice sve dok se to pravo ne zloupotrebi. Zbog toga se pred diskreciono finansiranje uvek postavljaju zahtevi koji će mogućnost zloupotrebe ovakvih odluka svesti na minimum. Opšte pravilo je da se od donosioca odluka zahteva da postupa u dobroj veri (negde s „pažnjom dobrog domaćina”) i pravično. Diskrecione finansijske odluke delimično se mogu kolektivizovati preko saveta, radnih grupa i drugih radnih tela, koja mogu biti u funkciji smanjenja slobodne procene (Mikić 2023). Pojedina istraživanja pokazuju da se fokus javnih finansija pomera s direktne podrške održavanju ustanova kulture ka njihovoj medijatorskoj ulozi i strateškom kanalisanju privatnih investicija, bilo u vidu garancija, bilo u vidu zajedničkog udruživanja sredstava (OECD, 2022). Jedan interesantan primer nalazimo u Australiji, gde se preko programa „Kreativna partnerstva” osnažuje umetnička filantropija udruživanjem sredstava privatnog i javnog sektora. Program je fokusiran na projekte samostalnih umetnika i malih organizacija kako bi mogli da povećaju mogućnosti za uspešan fandrejzing, osiguraju nove donatore i osnaže svoju mrežu finansijera (Creative Partnership Australia, 2022).

Investiranje je termin koji se odnosi na procese ulaganja novca. Kod investiranja u kulturne projekte reč je o dugoročnim ulaganjima, sa određenim stepenom rizika, od kojih se očekuju društveni ili ekonomski

prinosi. Investiranje predstavlja razvojni alat budžeta u kulturi, jer se očekuje da se njime poboljšaju uslovi obavljanja kulturnih delatnosti. Poreklo ovog termina potiče od latinske reči *investitio*, što znači ulaganje novca u neki posao. Investicije donose prinos ili gubitak u dužem roku. Ulaganja se najčešće realizuju u kapitalnu imovinu, opremu ili nematerijalna sredstva.

FINANSIJSKE INOVACIJE U KULTURI

Poslednjih godina pažnju praktičara i naučnika naročito okupiraju pitanja odgovornog finansiranja kulture i investiranja u kulturne projekte. Ovaj termin pojavio se 2005. godine u sklopu napora Ujedinjenih nacija da postavi okvir za promene u globalnom finansijskom sistemu. Njime se apostrofiralo na kreiranje boljih uslova poslovanja u odnosu na ekološka i društvena pitanja, a međunarodne organizacije okupljene oko ovih tema formirale su inicijativu „Principi za odgovorne investicije”. Cilj je da se ovi principi primene prilikom donošenja odluka o finansijama i da se investitori motivišu i osnaže da donose finansijske odluke sa visokom odgovornošću. Sama inicijativa usmerena je na globalne aktere, institucije, banke i korporacije i njihove finansijske politike, ali sve više dobija primenu i u drugim oblastima. Suština koncepta odgovornog investiranja jeste da se primene nefinansijski faktori i ocene u procesu donošenja odluka o finansiranju koje se tiču rizika i mogućnosti za rast, a oni su najviše zaživeli u finansiranju kreativnih preduzeća i projekata u oblasti kreativnih industrija. Postoji nekoliko metoda za procenu odgovornog finansiranja: Inicijativa o globalnom izveštavanju (Global Reporting Initiative) bavi se obelodanjivanjem svih uticaja koje investiranje ima na životnu sredinu i okruženje, a njihovo merenje odvija se korišćenjem različitih indikatora merenja performansi; Drugi pristup osmišljen je u okviru ISO standarda (ISO 14001) i on definiše smernice i kriterijume za upravljanje životnom sredinom. Njihovo ispunjavanje omogućava kompanijama da standardizuju nivo kvaliteta zaštite životne sredine. U okviru Međunarodnih

standarda za finansijsko izveštavanje tokom 2021. oformljen je Odbor za održive računovodstvene standarde (Sustainability Accounting Standards Board), koji je definisao set računovodstvenih standarda, koji treba da harmonizuju praksu u ovoj oblasti. Ti standardi zasnivaju se na ESG principima (environmental – ekološki, social – društveni i governance – upravljački) i afirmišu izveštavanje o njihovoj primeni u vidu objavljivanja godišnjih izveštaja; Principi odgovornog finansiranja (Principles for Responsible Investment – PRI) usmereni su na procenu efekata koje različite finansijske odluke imaju na ekologiju, društvo i korporativno upravljanje. Ovi principi, koji su za sada dobrovoljni, omogućavaju poslovnim subjektima da kroz interne procedure i kontrolu osiguraju održivo i odgovorno investiciono odlučivanje.

Postavlja se pitanje kako principi odgovornog finansiranja utiču na investicione odluke u kulturi. Prvo, treba imati u vidu da tradicionalni pristup finansijama u kulturi polazi od nekoliko načela, koja opredeljuju i grade finansijski model kulturne politike. To su:

- efektivnost (da se finansijama postižu adekvatni rezultati u domenu kulturnog razvoja);
- ekonomičnost (da se finansijama ostvaruju koristi koje opravdavaju/prevazilaze njihove troškove);
- stabilnost (finansije treba da osiguraju stabilno funkcionisanje subjekata u kreativnom sektoru i po mogućstvu celokupog sistema kulture);
- likvidnost (raspolaganje likvidnim sredstvima i mogućnost izmirivanja dospelih obaveza u kulturi) i
- finansijska elastičnost (sposobnost prilagođavanja na nove, izmenjene uslove poslovanja u kulturi).

Odgovorno finansiranje ide na ruku osavremenjavanju ovog tradicionalnog modela, zahvaljujući inoviranju osnovnih načela finansijskog odlučivanja. Reč je o inovacijama koje se primenjuju na sistemskom nivou u vidu primene određenih praksi i pravila. Oni se zasnivaju na ideji da se

finansijskim odlukama ne utiče samo na ekonomsko poslovanje aktera u kulturi i zadovoljavanje kulturnih potreba već i šire na celo društvo (npr. ograničavanje pristupa određenim kulturnim resursima, neadekvatna zaštita kulturnog nasleđa, njegovo propadanje i uništavanje, otežan pristup kulturnim resursima, pretnja raznolikosti kulturnih izraza i sl.). Williams i Sharamitaro (2002) navode da bi savremeni pristupi mogli imati tri specifične finansijske strategije: društveno odgovorno investiranje, kada se prilikom odlučivanja o investicijama osim ekonomskih sagledavanju i društveni učinci i vrednosti; rizično kapitalno investiranje, kada se investira u vlasničke udele malih i mladih kompanija pre nego što se njima trguje na berzi; i masovno investiranje zajednice, kada kulturni projekti ne ispunjavaju druge kriterijume finansiranja (ni javni, ni komercijalni). Globalni izveštaj o trendovima u oblasti odgovornog finansiranja (HSBS, 2022, 15) pokazuje da svaki deveti dolar profesionalnog investiranja predstavlja odgovorno investiranje, a Izveštaj o umetnosti i finansijama (Dellotte 2023) podupire ga konkretnim podacima – u 2021. godini oko 28% kolekcionara i 31% umetničkih profesionalaca smatra da je odgovorno i održivo finansiranje u umetnosti najatraktivniji model ulaganja. Skoro 50% učesnika ovog istraživanja (mladih od 35 godina) smatra da su društveno odgovorni investicioni proizvodi u kulturi najprivlačniji model ulaganja.

Imajući u vidu sve veću hibridizaciju u kreativnoj produkciji i pojavu tenzija u vrednostima i prioritetima različitih aktera u kreativnom sektoru (videti više: OECD, 2022), trendovi odgovornog investiranja sve su prisutniji u finansiranju kulture, pri čemu je vidljiva potreba da se uspostave standardi u ovoj oblasti. Iako oni još uvek nisu uspostavljeni, u nastavku izlažemo neka od osnovnih načela kroz koje bi trebalo evaluirati svaku investiciju, bilo da ona dolazi iz privatnog bilo iz javnog sektora:

- načelo finansijske održivosti podrazumeva da se poštuju fiskalna ograničenja i procenjuju njihovi efekti na javne ili privatne finansije u kulturi;

- načelo participativnosti i transparentnosti odnosi se na učešće javnosti u utvrđivanju finansijskih prioriteta i/ili javnim raspravama o budžetu za kulturu (u slučaju javnih finansija ili kapitalnih investicija) koje će predstaviti sve društvene i ekonomske efekte predloženih investicija;
- načelo pravičnosti podrazumeva da se finansiranjem ne narušavaju dobri odnosi u kreativnom sektoru, stvaranje, diseminacija i očuvanje raznolikosti kulturnih izraza, niti da se jednima čini ekonomski privilegovana pozicija, na štetu drugih aktera u kulturi. Ključne teme kroz koje treba preispitati investicije daje „Povelja o fer kulturi”: kako one utiču na dostojanstven rad umetnika i radnika u kreativnom sektoru, pristup resursima (naročito ekonomskim) i raznolikim kulturnim izrazima, rodnu ravnopravnost, lokalni razvoj, pristup tržištu, digitalnu jednakost i digitalnu etiku, poštovanje okruženja i promovisanje zelene transformacije kulture i umetnosti;
- načelo održivog finansiranja podrazumeva da se prilikom investiranja vodi računa o širim ekološkim i društvenim posledicama finansijskih odluka (pravilo poznato kao tranzicija o dekarbonizaciji i nultom ugljeničkom otisku, kao i ostvarivanju ciljeva Agende 2030)
- načelo društvene rentabilnosti koje se odnosi na to da su koristi koje društvo ima od finansiranja kulture značajnije nego ekonomski rezultati koji se postižu ulaganjem.

Poštovanje ovih principa omogućava da se kreira finansijski model kulturne politike koji je utemeljen na ekonomskoj održivosti i pravičnosti.

BIBLIOGRAFIJA

Literatura

- Bradfield, M. *et al.* (eds). 2021. *Transacting as Art, Design and Architecture, A Non-Commercial Market*. London: Intellect Books
- Williams C. & L. Sharamitaro. 2002. "Building a Model for Culturally Responsible Investment". *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 32: 2, 144–158.
- Colines, F. 1987. "Van Gogh sets auction record: \$39.9 million". *New York Times*, 31. March 1987.
- Davis, A. *Beyond the Banks: Innovative ways to finance Britains small business*. London: NESTA.
- Delotte. 2023. *Art & Finance Report 2023*. London: Delotte.
- De Marchi, N. & H. Van Miegroet. 2006. "History of Art Markets". In: Ginsburgh, V. & D. Throsby (eds). 2006. *Handbook of the Economics of Art and Culture*, vol. 1. Amsterdam: Elsevier.
- Good Economy. 2018. *Creative England Investment Programme 2012–2017 Impact Report*. Bath: The Good Economy.
- Goodwin, C. 2006. "Art and culture in the history of economic thought". In: Ginsburgh, V. & Throsby, D. (eds) 2006. *Handbook of the Economics of Art and Culture*, vol. 1. Amsterdam: Elsevier.
- Hauzer, A. 1962. *Socijalna istorija umetnosti i književnosti*. Beograd: Kultura.
- Kissoudi, P. 2005. "Closing the Circle: Sponsorship and the Greek Olympic Games from Ancient Times to the Present Day". *The International Journal of the History of Sport* 22(4): 618–638.
- Микић, Х. 2011. „Културна политика и савремени изазови финансирања културе: међународна искуства и Србија”. *Култура* 130: 75–103.
- Mikić, H. 2020. *Skrivena metrika ekonomske kulture*. Beograd: ULUS (autorsko predavanje).
- Mikić, H. 2023. *Materijal za trening lokalnih aktera u oblasti primene pravičnih i održivih praksi i politika u kreativnom sektoru na lokalnom nivou sa setom alata i preporuka*. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka (neobjavljeni materijal).
- OECD. 2022. *The Culture Fix: Creative People, Places and Industries, Local Economic and Employment Development (LEED)*. Paris: OECD.
- Rositani, A. 2017. "Work and wages in the code of Hammurabi". *Egitto e Vicino Oriente* 40: 47–72.
- Sattar D. & P. Ramsden. 2000. *Third Sector Financial Instruments for the Cultural Sector*. London: North West Arts Board.
- HSBC. 2023. *Global Sustainable Investment Review 2022*. Brimingham: HSBC.

Upstart Co-Lab. 2018. *Hiding in Plain Sight: Impact Investing in the Creative Economy*. NY: Rockefeller Philanthropy Advisors.

Internet izvori

“Code fo Hammurabi” (translated by L. W. King). *The Avalaon Project-Documents in Law, History and Diplomacy*. <https://avalon.law.yale.edu/ancient/hamframe.asp> (pristupljeno: 1. 12. 2023).

Creative Partnerships Australia. <https://creativepartnerships.gov.au> (pristupljeno 10. 12. 2023).

“Finance”. *Merriam-Webster Dictionary*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/finance> (pristupljeno: 10. 12. 2023).

Index of Ancient Greek Life. *Ancient Greek Life*. <https://www.hellenicaworld.com/Greece/Ancient/en/IndexGreekLife.html> (pristupljeno: 1. 12. 2023).

Promethea, Corporate Patron Collectives. <https://www.promethea.be/> (pristupljeno: 10. 12. 2023).

FINANCIAL INNOVATION IN CREATIVE SECTOR: TOWARDS RESPONSILBE INVESTMENT AND FINANCING

Abstract. *This paper deals with the genesis of financing the creative sector and with new approaches, practices, and principles of financing and investing in this sector. In the first part of the paper, a brief historical retrospective of models of financing this sector is given with a focus on their characteristics. The second part of the paper explains the concepts of fundamental characteristics and practices of public and private financing, as well matching founds models for financing culture. The last part of the paper analyzes responsible financing, especially their fundamental principles and financial innovations in culture on systematic level.*

Keywords: creative industries, culture, responsible financing, cultural economics, transparency